

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Beg z morišča

(Karol Cepl, avtor projekta »Rabelj in žrtev«)

Spomladi 2003 sem prejel iz Waiblingena, Nemčija zajetno kuverto. Pošiljatelj je bil Karol Cepl, zdomec iz Nemčiji, ki me je jeseni prejšnjega leta, bolan, obiskal v Ljubljani. Namreč, organiziral sem mu sestanek s sosedom in novim znancem Zdenkom Zavadlavom, bivšim mariborskim oznovcem. Pravzaprav je Cepl nameraval pred svojo smrtjo obiskati jamo na zahodnem delu Pohorja, med Hočami in Arehom; jamo, morišče, izpred katere je maja 1945 pogumno pobegnil oznovcem. Zaradi slabega počutja ni obiskal Pohorje, je pa hotel spoznati in srečati bivšega oznovca Zavadlava, s katerim sta vzpostavila stike že pred letom 1997, ko sta ugotovila, da je bil prav Cepl edini, ki je uspel zbežati s samega morišča!

Srečali smo se na vrtu naše ulične restavracije »Olive«. Bilo je ganljivo, ko je Zavadlav objel Cepla in izdaval: »Važno je, da si pobrisal in ostal živ!« Razgovor pa nikakor ni stekel, saj sta oba drhtela, ne samo v glasu, tudi roke so jima drhtele. Večkrat sta se samo nemo gledala: rabelj in žrtev, vendar ti dve besedi nista izustila, saj sta se že prej dogovorila, da bosta zadevo obelodanila pod naslovom »**Rabelj in žrtev**«! Oba sta bila v zadregi. Zato smo razgovor tudi kmalu končali, ker se je Zavadlavu nekam mudilo ...

Potem se je Cepl vrnil s svojim mercedesom v Nemčijo.

Prebiram njegovo pismo, ki se je glasilo:

»Spoštovani general!

Nimam nikogar na tem svetu, da bi mu zapustil svoje papirje, neurejene spomine in pisma.

V Sloveniji, svoji domovini – mačehi, sicer poznam mnogo pomembnih ljudi, s katerimi sem se dopisoval. Vi jih vsekakor poznate.

No, želel bi, da bi po moji smrti, ki se mi nezadržno bliža, vsaj nekdo objavil kakšen spominski zapis o meni. Najbolj me poznajo bralci Nedeljskega dnevnika, saj sem v istem objavil številne članke, no, še bolj številne pa mi uredniki niso hoteli objaviti. Članke sem navadno podpisoval kot predsednik združenja »Triglav«.

Tudi zato te svoje papirje pošiljam Vam, ker sem prepričan, da boste našli primerni način, da ljudje v Sloveniji, posebno številni znanci, zvedo kdo sem bil: da nisem bil Nemčur, niti udbovec, temveč le preprosti Slovenec, ki je uspel zbežati z morije, ki so jo uprizorili Slovenci proti Slovencem na zelenem Pohorju!

*Vaš hvaležni,
Karol Cepl«.*

Toliko za uvod. Najprej naj predstavim kratek (abc) seznam piscev originalnih pisem, katere vsebine pa ne mislim odkrivati, in sicer:

- Frankfurten Allgemeine Zeitung, urednik, Nemčija
- Hribar Spomenka, publicistka, Tomišelj pri Ljubljani
- Kociper Stanko, Rupnikov sekretar, Buenos Aires, Argentina
- Levstik Vinko, domobranec in emigrant, Gorizia, Italija
- Lipniški Janez, Radovljica
- Lipovec Milan, pisatelj, Portorož
- Max Koroschetz, Willich, Nemčija
- Miklavčič Tomaž, tožilec v pokoju, Buenos Aires, Argentina
- Nedeljski dnevnik, urednik, Ljubljana
- Velikonja Tine, predsednik Slovenske zaveze, Ljubljana
- Zavadlav Zdenko, bivši oznovec in publicist, Ljubljana.

Osrednja oseba te zgodbe je **Zdenko Zavadlav**, oznovec, ki je edini razkril nekaj temnih strani slovenske Ozne, ki je bila prvenstveno usmerjena proti notranjemu sovražniku, vendar je pri tem storila tudi mnogo krivičnih dejanj.

Karol Cepl je bil ena od teh žrtev, Prlek, upornik proti Nemcem, skrivač in »plavogardist«, ki je ob koncu vojne padel v roke Ozne in bil predviden za likvidacijo maja 1945 na Pohorju.

Gibčen in pogumen, čeprav z zvezanimi rokami, je pred samo jamo, ki naj bi postala njegov grob, nenadoma skočil mimo oboroženega knojevca in se zgubil v temi. Čeprav so streljali za njim in zatem tudi napotili dve tri patrolje, je uspel zbežati. Vedel je, da v domačih krajih ne sme iskati pomoči, zato se je napotil naravnost proti meji, v Avstrijo. Bežal je še naprej in se ustavil šele v Nemčiji. Prijavil se je policiji in povedal svojo srhljivo zgodbo. Seveda mu nemški policisti niso povsem verjeli. Zato so ga napotili v begunsko taborišče. Tam je srečal mnoge prebežnike iz Slovenije, vendar nobeden od njih ni imel podobne zgodbe. To je bil verjetno tudi razlog, da so mnogi posumili, da bi bil lahko agent Ozne oz. Udbe, zato se kasneje s svojo resnično zgodbo ni hvalil. Prestal je vse muke emigrantskega življenja in na koncu našel delovno mesto, da se je lahko preživljal. Stanoval je pri starejši vdovi, ki je izgubila moža na vzhodni fronti. Zaradi domotožja je začel zahajati v zdovski klub »Triglav« v Weiblingenu, udeleževal pa se je tudi slovenskih cerkvenih obredov. Vneto je prebiral slovenske časopise, posebno mariborski Večer in ljubljanskega Nedeljca. Objavili so mu tudi kakšen članek, pa se je tako njegov ugled kar hitro okrepil. Nazadnje bil celo izvoljen za predsednika društva »Triglav«, kar je pomenilo, da se je moral udeleževati tudi skupnih sestankov zdovskih društev

in drugih srečanj v Nemčiji, vabljen pa je bil tudi na münchenski konzulat ob priliki jugoslovanskih državnih praznikov.

Dokaj pogosto se je javljal v Nedeljskem, zlasti potem, ko je postal predsednik društva Triglav.

Da sva v okvirih naše operativne akcije »Dopust« kontaktirala po letu 1980, seveda ne bom podrobneje omenjal. Takrat se je namreč začelo najino poznanstvo, ki sva ga potem vzdrževala tudi po internetni zvezi.

Ko je nekje 1995 prebiral ciklostirani članek mariborskega oznovca Zavavlava, je ves osupel zastal: to je bil vendarle on, Karol Cep! Takole je pisalo:

*Strahoten prizor. Pot pod pohorskimi smrekami, razsvetljena z reflektorji, in besni knojevci s pojočimi zaporniki. Ali je to res tisto, za kar smo se borili? Pridemo pred jamo. Slačenje zapornikov, da jih ne bi bilo mogoče identificirati. Ko se slačijo, jim odvežejo roke, nato pa jih spet zavežejo. Presune me, ko vidim še mladoletno hčerko nemškega funkcionarja. Čeprav se je v Šterntalu izčrpala, ima še zmeraj čudovito lepo telo. Goli sedijo na tleh. Naenkrat nekdo plane proti gozdu v temo. **Oficir KNOJ-a se požene za njim. Vsi knojevci in oznovci začno streljati.** Krogle nam žvižgajo nad glavami. Vržem se po tleh. **Oficir KNOJ-a, zadet od krogel, nam vsem na očeh pade ob izkopanem grobu. Zapornik pa izgine v temi gozda.** Mrtvega oficirja odnesejo do kamionov. Knjejvci besnijo. Zapornikom, sedečim na tleh, prestrelijo noge. Ubogo nemško dekle!*

Nato da knojevski oficir, v dogovoru z nami, oznovci, povelje za streljanje. Po pet jih vlačijo pred jamo in od obeh strani postrelijo z lahkimi strojnimi, da padejo žrtve v jamo.

Med zaporniki pa poznam Slovenca, gestapovskega raztrganca, ki je povzročil smrt mnogih partizanov in aktivistov. Tudi sam sem ga zasliševal. Pravzaprav je bil revež, pohorski kočar, ki so ga zaradi družine in drugih okoliščin prisilili k sodelovanju. Nagovori me in zaprosi, naj ga sam ustrelim. Boji se, da bi ga le ranili in še živega zakopali. Kaj hočem! Uleže se v jamo, jaz pa ga ustrelim v tilnik, da umre brez trpljenja. Madona, kam smo zašli z našim skojevstvom, partizanstvom in osvoboditvijo! Serijsko streljanje se nadaljuje. Po pet golih teles pred jamo. Ker imajo prestreljene noge, jih zvlečejo pred jamo, potem mečejo vanjo in nato ustrelijo. Tudi mlado nemško dekle izgine v jami.

Na koncu odnesejo knojevci obleke na kamione, da jih bodo potem uničili. Kamion z nekaj knojevci pa ostane, da jamo zasujejo in zakamuflirajo.

Vrne se patrolja, ki je zasledovala pobeglega. Niso ga dobili. Oznovci in knojevski oficirji smo nekam žalostni. Posebno knojevski oficirji ne razumejo, zakaj morajo pod oznovsko komando opravljati takšno delo, pri katerem je brez potrebe padel tudi njihov oficir.

Pijemo konjak in smo vedno bolj tihi, vse do mesta. Tam oznovci izstopimo, knojevci pa se odpeljejo v svojo brigado.

Karol Cepl se je najprej prestrašil! Sklenil je, da se ne bo skušal identificirati s pobeglim. No, čez nekaj časa pa ga je zamikalo, da bi se seznanil z Zavadlavom in skušal od njega dobiti seznam likvidiranih, da bi tako za sigurno zvedel, ali je dejansko to bil on. Ker mu je med dopisovanjem Zavadlav zatrdil, da ni več nobenih seznamov likvidiranih, pa tudi to, da je mariborskim oznovcem pobegnili z morišča samo eden zapornik, to pa je potem bil lahko samo on, Karol Cepl. Tudi Zavadlava je mikala, da bi se srečal s Ceplom, saj bi to bila zanimiva pripoved tudi za publiciranje. Dogovorila sta se tudi za morbidni naslov »Rabelj in žrtev«, vendar se je Cepl vseeno bal tega srečanja. Slišal je pripovedi emigrantov, da Udbe še vedno straši in deluje. Držal se je starega reka, da je »previdnost mati vseh modrosti!«

Ko se je že bližal svojemu koncu, se je vendarle odločil. Po srečanju z Zavadlavom se je vrnil v Nemčijo in se ni več oglasil. Čez mesec ali dva sem po telefonu poklical v Nemčijo, pa mi je njegova gospodinja uspela povedati le »Mein Karol is aber tot!« (Moj Karol je vendar mrtev).

Tudi Zdenko Zavadlav je kmalu zatem umrl. Spoznal sem ga potem, ko je leta 2002 pri mojem založniku (Grafis Trade v Grosuplju) objavil knjigo *Pisma izza odra*, v kateri me je ožigosal kot kosovca in jugonostalgika. Po dveh sestankih se je prepričal o svoji zmoti, pa se mi je tudi opravičil.

Ker mnogi niso prebirali njegovih »izpovedi oznovca«, bi veljalo, da ga tudi na kratko predstavim:

Zdenko Zavadlav (1924–2006) se je primorskim staršem - emigrantom rodil v Šoštanju, po 1941 pa se je družina vrnila na Primorsko. Pridružil se je partizanom, bil zaprt in kmalu zatem izpuščen. Postal je vos-ovec na Goriškem, 1944 pa je bil premeščen na Štajersko. Po osvoboditvi je postal namestnik načelnika mariborske Ozne, zatem pa je bil premeščen v Beograd. Razočaran je kmalu zapustil Ozno in se zaposlil v Mariboru. Ker je začel odkrivati kaj je vse počel v Ozni, je bil kmalu zatem zaprt in obsojen na smrt. Na intervencijo visokega funkcionarja mu je bila kazen spremenjena na 20 let zapora, pa je bil po 6 letih pogojno izpuščen. Delal je v turizmu, po letu 1990 pa tudi kot raziskovalec in publicist. Izdal je naslednje dela: *Iz dnevniških zapiskov mariborskega oznovca* (1990), *Križarji – Matjaževa vojska na Slovenskem* (1994), *Partizani, obveščevalci, jetniki* (1996), *Pisma izza odra* (2002), *Sužnjeposestniško kapitalistično gospodarstvo Udbe za Slovenijo* (2005) in *Pozna spoved: iz dnevnika slovenskega oznovca* (priredila njegova partnerka, 2010).

Prebral sem vsa Zavadlavova dela in prišel do zaključka, da je o »zadevah mariborske Ozne« dokaj prepričljiv, medtem ko o delovanju vojaških varnostnih organov 3. armade samo površno sklepa, saj ne navaja nobenega dokumenta ali

vira. Tako niti Zavadlav ni poznal ukaza maršala Tita z dne 15. maja 1945, s katerim je izrecno prepovedano ubijanje vojnih ujetnikov! Nekateri stvari je tudi povedal le na osnovi nekakšnih svojih »izkušenj«, ki pa za zgodovinarje ne morejo biti relevantni. Tako je število likvidiranih v tezenskem tankovskem rovu ocenil (po »tehniki« ubijanja) na okrog 30.000 (hrvaški »zgodovinarji« so trdili, da gre za 200.000 ustašev, domobranov in civilistov), jaz pa sem v *Balkanskem vojaškem poligonu* navedel le število 2.000 likvidiranih ustašev in mariborskemu zgodovinarju MZ tudi naznačil točno lokacijo. Zapisal sem tudi, da je »odkrita« lokacija verjetno le priložnostno mesto za t. i. »asanacijo bojišta«, kar v vojaško-zaledni terminologiji pomeni nujni grob za vse žrtve vojaških spopadov v Mariboru in okolici, pa tudi umrlih ranjencev in civilistov, nazadnje pa tudi ubitih (ranjenih) živali.

Zdenko Zavadlav sicer opisuje druženje in pijančevanje s sovjetskimi inštruktorji Nkvd, vendar o njihovih nalogah in delovanju seveda ne piše, saj o tem niso niti pijani govorili. O tem tudi ni nobenih arhivskih dokumentov, saj je bilo osnovno načelo sovjetskih inštruktorjev Nkvd-ja le ustno ukazovanje!

Čudno je tudi, da Zavadlav nikjer ne omenja, da so v tistem času pripadniki bolgarske vojske, ki so »osvobodili« Prlekijo, potem v tezenskem gozdu likvidirali okrog 5.000 Vrangelovih kozakov, ki so jih sovjetske enote zajele okrog Dunaja.

No, Zavadlava sem nazadnje omenil 2011 v svoji raziskavi z naslovom *Grozovita smrt Ivana Ruesa maja 1944 v Sp. Dupleku*. Namreč, identificiral sem morilsko trojko skrivačev – partizanov, da bi Ozna maja 1945 odvedla v Šterntal njegovo soprogo in 18 letno hčerko – dve polnoletni priči, od koder se nista vrnila. Sorodniki so v opisu Zdenka Zavadlava, ki ga je omenil v Mladini, nehote prepoznali, da bi mlada hčerka nemškega funkcionarja (Ivan Rues je bil opčinski tajnik v Dupleku), omenjena tudi v prednjem opisu Zavadlava, lahko bila tudi Helena Rues!